

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-47>

УДК 37.011.3-051(377.36)+37.091.12:005.963

Ликтей Л.М.

Івано-Франківський коледж

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

МЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

Анотація. У статті проаналізовано сутність поняття «методична компетентність викладача» та визначено її роль у професійному зростанні викладачів гуманітарних дисциплін педагогічних коледжів. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень розкрито методичну компетентність як складову професійного розвитку, визначено її ключові характеристики та компоненти готовності викладачів гуманітарних дисциплін до саморозвитку педагогічної діяльності. Подано погляди сучасних науковців та дослідників щодо розвитку методичної компетентності викладачів. Особливу увагу приділено питанню впливу методичних знань, умінь та навичок на розвиток методичної компетентності сучасного педагога.

Ключові слова: педагогічна освіта, педагогічна майстерність, компетентність, методика, методична компетентність, професійний розвиток, викладач гуманітарних дисциплін, студент, педагогічний коледж.

Lyktei Liudmyla

Ivano-Frankivsk College

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

METHOD COMPETENCE AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF HUMANITARIAN SUBJECTS TEACHERS AT PEDAGOGICAL COLLEGES

Summary. In the article the essence of the concept of "method competence of the teacher" is analyzed and its role in the professional development of teachers of the humanities subjects at pedagogical colleges is defined. Based on the analysis of psychological and pedagogical researches method competence as a component of professional development is revealed, its key characteristics and readiness components of teachers of humanitarian subjects to self-development of pedagogical activity are determined. The views of modern scholars and researchers on the method competence development of teachers are presented. Special attention is paid to the issue of methodological knowledge and skills influence over the development of method competence of the modern teacher. The new educational philosophy sets modern tasks and requirements before those who teach future teachers. Comprehensive humanization of education, improvement of personal dimension in pedagogical science and practice is focused on students, as well-trained specialists, and is presented like the main goal of the 21st century education system. Method competence functions as the ability to develop, design, adapt, organize, motivate, research, and control the educational, cognitive, disciplinary, and developmental aspects of the teacher's educational activities at pedagogical college. We believe that proper knowledge of the content of educational humanities, modern theories and technologies of teaching, which ensure the success of pedagogical and methodological activity and professional orientation, are indicators of the development of the teacher's method competence. With sufficient motivation and high level of teacher's professionalism, such competence ensures self-realization, self-preservation and self-improvement of their personality in the process of professional and methodical activity activates the methodological and personal specialist's mean, which ensures the effective fulfillment of official duties while performing professional pedagogical activity. The systematic level of methodological competence development of the teachers of the humanities disciplines at pedagogical colleges provides an opportunity for significant achievements in the professional field. In the field of personal improvement, it facilitates and accelerates the professional improvement process of pedagogical skills.

Keywords: pedagogical education, pedagogical skill, competence, methodology, methodical competence, professional development, teacher of humanities, student, pedagogical college.

Постановка проблеми. Сьогодні державна політика в галузі освіти спрямована на оновлення її змісту й належну організацію освітнього процесу, відповідно до гуманно-демократичних цінностей, ринкових умов, сучасних досягнень у галузі науки, створення умов для розвитку особистості, творчої самореалізації кожного викладача та студента. Відомо, що пріоритетом сучасної системи освітніх цінностей є особистість, здатна свідомо, активно і креативно діяти в умовах динамічного розвитку суспільства. Саме ці обставини актуалізують проблему реалізації компетентнісного підходу в освіті, де важливе місце посідає методична компетентність викладачів гуманітарних дисциплін педагогічних коледжів, оскільки перед закладами освіти поставлено нові цільові, змістові та методичні орієнтири.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що формування педагогічної майстерності спирається, насамперед, на концепції відомих педагогів, які виділяють методичну або дидактико-методичну компетентності (В. Адольф, І. Акуленко, О. Зубков, С. Івашнова, А. Кузьмінський, Н. Кузьміна, О. Лебедева, І. Малова, Т. Сясіна, В. Ситаров, С. Скворцова, Н. Тарасенкова, Н. Глузман, Л. Коваль, Т. Руденко та ін.). Науковці розглядають методичну компетентність як складову професійного розвитку, пов'язуючи її з викладанням навчальних дисциплін. Між тим, саме методична компетентність викладачів гуманітарних дисциплін педагогічних коледжів заслуговує особливої уваги, оскільки, відповідно до навчального плану спеціальностей 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початко-

ва освіта» цикл професійної підготовки включає в себе значну частину гуманітарних дисциплін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Отже, у педагогічній системі актуальною є проблема пошуку шляхів розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін, що дозволяють удосконалювати професійно значущі якості особистості педагога, оволодіння засобами професійної діяльності, вмінням працювати зі студентами, співпрацювати з колегами-викладачами, поєднувати традиційний педагогічний досвід та сучасні прогресивні науково-методичні ідеї.

Мета статті. Одноставної думки щодо визначення змісту поняття «методична компетентність викладача», у тому числі й «методична компетентність викладача гуманітарних дисциплін» досі немає. Метою статті є аналіз та уточнення поняття методичної компетентності, визначення суті складових методичної компетентності, як основи професійного розвитку педагога.

Виклад основного матеріалу. У розвитку сучасної освіти, її інтеграції в світові освітні процеси особливого значення набуває проблема методичної компетентності викладача педагогічного коледжу. У редакції Закону України «Про освіту» термін «компетентність» трактується як сукупність знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначають здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу освітню діяльність [6]. Нова філософія освіти ставить сучасні завдання і вимоги перед тими, хто готує майбутніх учителів. Наскрізна гуманізація освіти, посилення особистісного виміру в педагогічній науці та практиці зорієнтована на студента, як якісно підготовленого фахівця та є головною метою системи освіти XXI століття.

Проаналізувавши та спираючись на дослідження науковців Л. Банашко, А. Мормуль та ін. Я.С. Гаєвець визначає методичну компетентність як систему наукових, педагогічних, психологічних і предметних знань та професійно-методичних умінь, трактуючи дидактико-методичну компетентність як цільову систему знань, умінь та навичок. Провідний учений наголошує на оптимальному поєднанні методів оперування з педагогічними об'єктами, що є необхідним для професійної діяльності та визначає методичну компетентність як професійне вміння застосувати знання в педагогічній діяльності та виконувати основні професійно-методичні функції [5, с. 41]. Вищезазначене наводить на думку, що методична компетентність функціонує як здатність розвиватися, проектувати, адаптувати, організувати, вмотивувати, досліджувати й контролювати навчальний, пізнавальний, виховний та розвивальний аспекти освітньої діяльності викладача педагогічного коледжу. Показниками розвитку методичної компетентності викладача вважаємо належне володіння змістом навчальних гуманітарних дисциплін, сучасними теоріями і технологіями навчання, що забезпечують успішність педагогічно-методичної діяльності та професійної спрямованості, оскільки професійна спрямованість є формою міжпредметного зв'язку, якому властивий спеціалізований взаємозв'язок гуманітарних і професійних знань. При цьому про-

фесійна спрямованість розглядається як система потреб, мотивів, нахилів [14, с. 182].

Загальновідомо, що необхідною умовою розвитку методичної компетентності є наявність певних особистісних якостей, професійної та методичної культури, вдосконаленню теоретичної і практичної підготовки педагога. Методична компетентність викладача проявляється в його поінформованості, використанні різних освітніх технологій, методів і засобів навчання, розробці дидактичних матеріалів тощо [12]. Приміром, науковець М. Вовк зазначає, що тенденція розвитку компетентності фахівця, як найвищого рівня досягнення професіоналізму, обґрунтовується рядом наукових принципів та методичних підходів, зокрема андрагогічним, який передбачає розвиток професійних якостей впродовж життя, вдосконалення власної професійності на всіх етапах життєдіяльності [4].

Характеризуючи методичну компетентність як складову професійного розвитку викладача, який залежить від якості діяльності педагога, Н. Кузьміна [8] визначає у структурному плані методичної компетентності три основні компоненти – це професійні знання, професійні вміння, особистісні якості, які забезпечуються дидактичними, організаційно-аналітичними і особистісними особливостями педагога. Водночас, методична компетентність включає в себе систему наукових знань, інтелектуальних та практичних умінь і навичок педагога. При достатній мотивації та високому рівні професійності викладача така компетентність забезпечує самореалізацію, самозбереження та самовдосконалення його особистості в процесі професійно-методичної діяльності, активізує методично-особистісний інструмент фахівця, який забезпечує ефективне виконання посадових обов'язків щодо провадження професійної діяльності. Досліджуючи освітні потреби дорослої людини науковець Л. Лук'янова наголошує на тому, що мотивація навчатися є результатом осмислення невідповідності між рівнем наявних знань і знань, необхідних для професійної діяльності, усвідомлення дорослою людиною змін особистісних і тих, що відбуваються в соціумі. Ця мотивація є неоднорідною і може бути зведена до трьох типів: утилітарна (має витоки із соціально-професійної практики людини і ґрунтується на потребі удосконалювати цю практику), мотивація престижу (навчання підвищує статус, створює можливості виділитися із оточуючого середовища) і мотивація, коли знання перетворюються на самоціль [11, с. 362].

Означений аспект індивідуальної траєкторії розвитку методичної компетентності викладача закладу фахової передвищої освіти спричинений рядом факторів. Набуття професійних педагогічних компетентностей, опанування сучасних інноваційних методів та форм навчання, прагнення до професійного зростання, обумовлюють процес неперервного професійно-педагогічного росту фахівця. Освітнє середовище закладу освіти стає розвивальним «...за умови реалізації власних можливостей щодо засвоєння студентами всіх компонентів змісту вищої професійної освіти як цілісності професійних знань і способів діяльності, досвіду творчої діяльності та науко-

во-дослідної роботи, досвіду гуманної взаємодії та досвіду професійного становлення як фахівця засобами професійної самоосвіти [19, с. 68].

Систематичний рівень розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін педагогічних коледжів забезпечує можливість значних досягнень у професійній сфері. У царині особистісного вдосконалення уможлиблює та прискорює процес професійного вдосконалення педагогічної майстерності. Слушно є думка О. Біляковської, яка вважає, що методична компетентність включає засвоєння педагогом нових методичних і педагогічних ідей, підходів до освітнього процесу в сучасних особистісно зорієнтованих, розвивальних, креативних технологіях, володіння різними методами, прийомами і формами організації навчання [2, с. 231]. Зростання власного фахового досвіду та педагогічного самовдосконалення, ціннісно-світоглядного ставлення, спрямованості, що реалізується через «Я-концепцію» та індивідуальну лінію є компонентою методичного розвитку викладача. Інформаційно-методичний інструмент сприяє мотиваційній основі до професійного зростання та є домінантною передумовою успішної методичної діяльності та конкурентоздатності викладачів педагогічних коледжів. Значну роль у розвитку методичної компетентності під час проведення занять гуманітарних дисциплін відіграє самодіагностика та самоаналіз професійно-методичної діяльності, яка включає підготовку до заняття, правильне проектування, структурування, гнучкість, оперативність та доступність, володіння не тільки методичними, а й декларативними конструкторними знаннями, оскільки педагогічна наука перебуває на шляху переходу до інноваційних освітніх стандартів.

Специфіка методичної компетентності включає вміння планувати, конструювати, проектувати освітню діяльність. Підготовка конспектів лекцій, методичних матеріалів до семінарських, практичних, лабораторних занять, курсового та дипломного проектування, практик і самостійної роботи студентів є невід'ємною складовою розвитку методичної компетентності. Варто відзначити і спроможність педагога визначати найефективніші інноваційні методи, технології, прийоми, форми та засоби проведення занять, вміння методично аналізувати та критично оцінювати навчальний матеріал, розробляти методичне забезпечення щодо провадження освітнього процесу. Доцільним є використання технічних засобів навчання, мультимедіа, ІТ-технологій, оскільки у сукупності вони розвивають основу методичної компетентності та закріплюють знання методологічних і теоретичних засад методики.

Учені В.Є. Берікова, А.В. Галас зазначають, що поняття «методична компетентність викладача» тісно пов'язане з методичною компетенцією та дають визначення: методична компетенція – це оволодіння знаннями методологічних і теоретичних основ методики навчання різних предметів, концептуальних основ структури і змісту засобів навчання (підручників, навчальних посібників тощо), вміння застосовувати знання в педагогічній і громадській діяльності, виконувати основні професійно-методичні функції [11, с. 14]. Проаналізувавши дослідження рибимо висно-

вок, що методична компетентність являє собою здатність викладача вирішувати виробничі завдання, а методична компетенція – стандарти поведінки педагога, які забезпечують цю здатність.

На нашу думку, розвиваючи методичну компетентність викладача педагогічного коледжу, не можна забувати і про її особистісно-орієнтоване підґрунтя, оскільки розвиток методичної компетентності базується на педагогічному процесі культурної ідентифікації, соціальної адаптації та творчої самореалізації викладача, в ході якої прослідковується тісний зв'язок зі студентами, розвиток їх творчих здібностей і можливостей. О.М. Цільмак [13] визначає методичну компетентність як особистісну здатність структурно та високоефективно будувати діяльність на основі набутих знань, умінь та навичок. До основних компонентів методичної компетентності науковець відносить мобільність знань, гнучкість застосування методів, критичність мислення, творчий підхід, відповідальність за дії. Особливістю методичної компетентності викладачів педагогічних коледжів є належна організація професійного середовища. Якщо педагогічне середовище не є організоване належним чином, то і професійно-методична діяльність викладача як суб'єкта потребуватиме корекції та самовдосконалення. Цілеспрямованість суб'єкта кар'єрного зростання виявляється в його здатності проектувати суспільно й особистісно значущі цілі професійного та професійно-культурного розвитку та досягати їх [19, с. 59]. У своїх дослідженнях Л.М. Зибіна визначає професійну спрямованість особистості викладача як «...прояв загальної спрямованості особистості, складний багатоплановий процес, який орієнтує діяльність людини в професійному просторі, що надає цій діяльності стійкості до зовнішніх факторів, що відбиває і зумовлює мотиви діяльності, цілі і ставлення до дійсності, опосередковане процесом професіоналізації» [7, с. 10]. Посилаючись на Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти – International Board for Training, Performance and Instruction (IBTPI) зауважуємо, що методична компетентність є спроможністю кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати конкретні професійні завдання. Аналізуючи вищезазначене вважаємо, що методична компетентність містить набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі (Освіта/Педагогіка) або певній діяльності [3].

Як показує досвід, методична компетентність викладача розвивається через здатність до системного мислення, правильного прийняття й інтерпретації будь-якої інформації, структурування проблем, оволодіння найновішими досягненнями психолого-педагогічної науки, накопичення педагогічного досвіду. Значну роль відіграє аналіз власної діяльності та діяльності колег-викладачів гуманітарних дисциплін, особистісне самовдосконалення. Саме в цей період формуються та розвиваються особистісно-професійні якості, необхідні для успішного становлення кар'єри: рис характеру, здібностей, кар'єрної готовності, кар'єрних орієнтацій та компетенцій [10].

Водночас, визначальними слід вважати і вміння визначати тактику особистісно-орієнтованої поведінки у процесі взаємодії зі студентами, прояви педагогічного такту, вміння безконфліктного вирішення педагогічних ситуацій.

Методична компетентність викладача передбачає її вивчення з позицій цілеспрямованості та цілеутворення. Цей компонент структури методичної компетентності охоплює способи дій, сформовані на рівні комунікативних здібностей. На наше переконання, мотивуючим чинником розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін може бути ціннісне уявлення про її професійне значення та якість в сучасній педагогічній освіті. Як зазначає Т.Ямчук, професійна якість – це інтегрована сукупність професійних і особистісних якостей, яка виникає внаслідок трансформації професійно важливих знань, вимог і вмінь особистості та виявляється у більш ефективній діяльності [15]. Систематичний розвиток методичної компетентності сприяє пошуку правильних та надійних шляхів методологічної побудови педагогічної освіти, вдосконаленню освітній процес у закладі фахової передвищої освіти (коледжі). Провідним аспектом реалізації розвитку методичної компетентності виступають методологічні принципи організації освітньої діяльності. У процесі розвитку методичної компе-

тентності сучасна освіта наштовхується на проблему невідповідності напрацьованих педагогічних тенденцій та конкретних педагогічних явищ, які відповідають сучасним об'єктивним пориванням викладачів гуманітарних дисциплін до самостійної методичної та методологічної рефлексії.

Висновки. Із вище зазначеного можемо зробити висновок, що методична компетентність викладачів гуманітарних дисциплін педагогічних коледжів є інтегративною якістю, до структури якої відносять мотиви, цілі, цінності, потреби її розвитку. Вона тісно пов'язана з орієнтацією на професію педагога. На основі аналізу наукової психолого-педагогічної літератури виявлено, що професійно-педагогічна спрямованість розвитку методичної компетентності у зв'язку з її високою значущістю та актуальністю на сучасному етапі розвитку освіти набуває активного дослідження. Існуюча своєрідність теоретичних концепцій щодо розвитку методичної компетентності як складової професійної майстерності свідчить про її різноманіття та значущість для викладачів гуманітарних дисциплін.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо у дослідженні та аналізі спеціальних методик для цілеспрямованого розвитку методичної компетентності викладачів педагогічних коледжів у процесі викладання гуманітарних дисциплін.

Список літератури:

1. Берека В.Є., Галас А.В. Професійна компетентність вчителя початкових класів : навчально-методичний посібник для вчителів. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 496 с.
2. Біляковська О.О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка*. С. 229–234. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdpu/2011_7/7/37.pdf
3. Bowden John. Competency – Based Education – Neither a Panacea nor a Pariah. 2001. URL: www.crm.hct.ac.ae/events/archive/tend.018.bowden.html
4. Вовк М.П. Акмеологічний підхід до аналізу системи підготовки словесника-фольклориста в університетах України. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. Донецьк, 2012. № 2(11). С. 58–62.
5. Гаевець Я.С. Методична компетентність як мета та результат підготовки вчителя початкових класів. *Наука і освіта*. 2012. № 8. С. 38–42.
6. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради України, 2017. № 38-39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
7. Зибіна Л.Н. Структурные компоненты и динамика профессиональной направленности личности (на материале студенческой выборки) : автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии». Новосибирск, 2009. 24 с.
8. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя. Москва : АПН, 1990. 149 с.
9. Кучерявий О.Г. Кар'єрне зростання: особистісний рівень : монографія. Видавничий дім «Слово», 2015. 224 с.
10. Логинова Н.Г. Исследование профессиональной значимости мотивации студента-бакалавра психологии. *Гуманитарные науки и образование*, 2011. № 1. С. 109–112.
11. Лук'янова Л.Б. Освітні потреби дорослої людини – основа функціонування освітнього середовища. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*. Львів : ЛДУ БЖД, 2017. Вип. 5. С. 358–364.
12. Саюк В.І. Професійна компетентність як основа розвитку сучасного викладача в системі післядипломної педагогічної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2012. № 3(71). С. 57–61.
13. Цільмак О.М. Складові структури компетентностей. *Наук.-практ. журнал Південного наук. Центру АПН України*, 2009. № 1. С. 128–134.
14. Шевченко О. Педагогічні умови підготовки іноземних студентів-медиків у процесі вивчення української мови. *Естетика і етика педагогічної дії*. Зб. наук. праць, 2019. В. 20. 200 с.
15. Ямчук Т.Ю. Розвиток професійних якостей особистості майбутнього фахівця. *Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому просторі* : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. Мукачево, 2017. С. 191–193.

References:

1. Bereka, V.E., & Galas, A.V. (2018). Professional competence of elementary school teachers: a teaching manual for teachers. Kharkiv: Morning Edition, 496 p.
2. Biliakovska, O.O. Professional competence of the teacher as a component of effective pedagogical activity. *Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy*, pp. 229–234. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdpu/2011_7/7/37.pdf
3. Bowden John. Competency – Based Education – Neither a Panacea nor a Pariah. 2001. URL: www.crm.hct.ac.ae/events/archive/tend.018.bowden.html

4. Vovk, M.P. (2012). Acmeological approach to the analysis of the philologist-folklorist training system at the universities of Ukraine. *The Treasury of Education of Donetsk Region*. Donetsk, no. 2(11), pp. 58–62.
5. Haievets, Y.S. (2012). Methodical competence as a goal and result of primary school teacher training. *Science and Education*, no. 8, pp. 38–42.
6. Law of Ukraine "About Education". The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2017. № 38-39, pp. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
7. Zibina, L.N. (2009). Structural components and dynamics of the professional orientation of the personality (in the material of the student sample): abstract. dis. scientist. step. Cand. psychol. Sciences: special. 19.00.01 "General psychology, personality psychology, history of psychologists". Novosibirsk, 24 p.
8. Kuzmina, N.V. (1990). Professionalism of the teacher's personality. Moscow: APN, 149 p.
9. Kucheriavyi, O.H. (2015). Career Opportunities: Personal Level: Monograph. "Slovo" Publishing House, 224 p.
10. Loginov, a N.G. (2011). Research of professional significance of motivation of the student-bachelor of psychology. *Humanities and Education*, no. 1, pp. 109–112.
11. Lukyanova, L.B. (2017). The educational needs of an adult are the basis for the functioning of the educational environment. *Information and communication technologies in modern education: experience, problems, perspectives*. Lviv: LSU BDZ, Public. 5, pp. 358–364.
12. Sayuk, V.I. (2012). Professional competence as a basis for the development of a modern teacher in the system of postgraduate pedagogical education. *New Pedagogical Thought*, no. 3(71), pp. 57–61.
13. Tilmak, O.M. (2009). Components of competence structures. *Science-Pract. Journal of Southern Sciences. Center of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, no. 1, pp. 128–134.
14. Shevchenko, O. (2019). Pedagogical conditions of preparation of foreign medical students in the process of studying the Ukrainian language. *Aesthetics and ethics of pedagogical action. Coll. Scient. Papers*, Public. 20. 200 p.
15. Yamchuk, T.Yu. (2017). Development of professional qualities of the future specialist's personality. *Psychological and pedagogical features of personality development in the educational space: Coll. abstracts Ukrainian. Research Practice Conf. Mukachevo*, pp. 191–193.